

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.22

БОРТНИК С.М.**ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ**

У статті на основі аналізу норм чинного законодавства України та наукових поглядів учених визначено особливості трудово-правового статусу працівників поліції. Встановлено, що юридичний статус працівників поліції в цілому визначається як загальними нормами трудового права, так і спеціальними, що підтверджується наявністю окремих нормативно-правових актів, якими регулюється трудова діяльність безпосередньо поліцейських.

Ключові слова: працівники поліції, трудово-правовий статус, державна служба, Національна поліція України.

В статье на основе анализа норм действующего законодательства Украины и научных взглядов ученых определены особенности трудового статуса работников полиции. Установлено, что юридический статус работников полиции в целом определяется как общими нормами трудового права, так и специальными, что подтверждается наличием отдельных нормативно-правовых актов, которыми регулируется трудовая деятельность непосредственно полицейских.

Ключевые слова: работники полиции, трудового статуса, государственная служба, Национальная полиция Украины.

In the article based on the analysis of the norms of the current legislation of Ukraine and scientific views of scientists the peculiarities of the labor law status of the police officers are determined. It was established that the legal status of the police officers as a whole is defined both by the general norms of labor law and special, which is confirmed by the presence of certain normative legal acts, regulating the labor activity directly by the police.

Key words: police officers, labor law status, civil service, National Police of Ukraine.

Постановка проблеми. Актуальність досліджуваної тематики визначається прогресивним реформуванням правоохоронної системи України, в рамках якої було ліквідовано органи внутрішніх справ і створено новий, професійний орган правопорядку – Національну поліцію України. Різка зміна векторів вказаного сектору державної діяльності породила велику кількість «білих плям» у законодавстві, що регулює діяльність Нацполіції, що не дає змогу службовцям цього органу якісно виконувати свої повноваження. Велике значення в такому разі має трудово-правовий статус працівників поліції, адже саме він визначає умови, оплату, час та інші особливості їхньої роботи. Таким чином, теоретико-правове розроблення трудово-правового статусу працівників Національної поліції України допоможе визначити головні аспекти діяльності цих осіб як суб'єктів трудового права нашої держави.

Стан дослідження. Саме поняття «працівник поліції» є новим у правовій системі України, тому що відповідний орган офіційно почав своє існування лише у 2015 році. Цей аспект зумовлює відсутність наукових праць, в яких досліджуються проблематика трудово-правового статусу працівників нової правоохоронної структури. Але в роботах деяких учених ми можемо виділити цікаві аспекти, що стосуються визначеного в статті питання. Зокрема, такі науковці, як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Д.М. Бахрах, М.І. Іншин, П.Д. Пилипенко, В.І. Прокопенко,

О.І. Процевський та інші, у своїх працях досліджували трудову діяльність державних службовців у цілому [1 с. 319]. Інші знані вчені, наприклад, О.М. Бандурка, С.А. Комаров, В.М. Плішкін, О.Г. Фролова, досліджували правовий статус працівників раніше існуючого органу, а саме міліції. Хоча Національна поліція не є правонаступником органів внутрішніх справ, деякі юридичні інститути діяльності цих відомств є дуже схожими. Тому у дослідженні трудово-правового статусу працівників поліції ми вважаємо за доцільне використовувати наукові здобутки вчених, які вивчали аналогічну проблематику у контексті діяльності ліквідованих органів внутрішніх справ.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи трудовий статус працівника у будь-якій галузі державної або приватної діяльності, необхідно мати на увазі, що особливості організації його роботи закріплює трудове законодавство. Його наявність є проявом соціально-демократичного вектора розбудови нашої держави. Іншими словами трудове право, а саме в цій галузі існує відповідна сфера законодавства, є гарантом забезпеченості суб'єктів певними юридичними можливостями у відносинах, безпосередньо пов'язаних з працею. Але що собою являє трудове право? Як його норми впливають на юридичний статус працівників сучасної поліції? Відповіді на ці запитання необхідно шукати, насамперед, у понятті трудового права як окремої, самостійної галузі. Ця проблематика розроблялась у роботах великої кількості вчених.

У найбільш загальному вигляді трудове право є системою юридичних норм, закріплених у відповідних нормативних актах, положення яких регулюють відносини сфери трудової діяльності громадян. Представлена галузь, а точніше факт її існування, є гарантом забезпечення права громадян на працю. Воно являє собою право на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Тобто держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а за необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку [2].

Але законодавча трактовка трудового права та його безпосереднього об'єкта не є єдиною. Наприклад, за визначенням юридичної енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка, трудове право – це галузь права, якою регулюються індивідуальні відносини із застосування найманої праці та колективні трудові відносини [3,4 с.180]. Своєю чергою К.Л. Томашевський розкриває зміст трудового права шляхом його визначення як системи юридичних норм, логічно розподілених на частини, правові інститути та інші елементи, що регулюють трудові та інші тісно пов'язані з ними відносини на основі поєднання централізованого та локального, державного та договірної регулювання, єдності та диференціації правового регулювання праці, а також принципів соціального партнерства, рівності, свободи праці, гуманізму та справедливості [3; 4 с. 108]. Необхідно також виділити слушну думку В.М. Догадова, який стверджує, що трудове право – це виключно сукупність численних законодавчих актів про працю [6 с. 5]. Виходячи з наведених особливостей, ми можемо виділити такі характерні ознаки трудового права: галузь є цілком незалежною; її основою є суспільні відносини у сфері праці; трудове право регулює найману працю та відносини, пов'язані з її організацією; галузь має нормативне підґрунтя, яке складається з положень законодавчих, а також інших офіційних актів держави.

Під час аналізу цих особливостей виникає досить логічне запитання: як трудове право пов'язане з працівниками поліції? Адже під час проходження служби ці суб'єкти виконують головні функції держави, тобто їхня робота є публічною службою, а не працею. Суть полягає у тому, що представлене поняття має досить широке значення. Термін «праця» за Тлумачним словником української мови – це: «1. Свідома діяльність людини, спрямована на створення матеріальних або культурних цінностей. Синонім труд. 2. Певний вид оплачуваної трудової діяльності; робота, служба за наймом як засіб існування» [7; 8 с. 357]. Важливо розкрити й значення термінів, близьких за змістом до терміна «праця». Слово «робота» тлумачиться так: «1. Дії, які виконують, щоб зробити що-небудь, досягти чого-небудь; праця. 2. Посада, джерело заробітку, заняття як засіб існування» [7; 8 с. 402]. Слово «труд» – це: «1. Наполеглива, старанна праця людини. 2. Праця, що вимагає великої затрати фізичної або розумової енергії» [7; 8 с. 485]. Таким чином, службова діяльність працівників Національної поліції входить до понятійного складу трудової галузі права, що робить її об'єктом цієї сфери регулювання. Це дає змогу виділити особливості трудово-правового статусу представлених суб'єктів, беручи до уваги особливості сучасного законодавства.

Правовий статус працівників поліції взагалі визначається Конституцією України та Законом України «Про Національну поліцію». Основний нормативний акт нашої держави визначає ключові засади діяльності поліцейських, а також їхні невід'ємні права, адже вони, насамперед,

громадяни України. Своєю чергою Закон України «Про Національну поліцію» містить більш уточнюючі норми, які характеризують роботу цього органу та його службовців. Зокрема, стаття 1 Закону говорить, що Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Її ключовими завданнями є:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидія злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [9].

Тобто поліція виконує функції, пов'язані із охороною суспільства та його юридичного статусу, від негативної поведінки окремих суб'єктів. При цьому служба в поліції являє собою окрему юридичну категорію, що має свої характерні особливості. Вони закріплені як у загальних трудових актах держави, так і спеціальному законодавстві. У такому разі стаття 59 Закону України «Про Національну поліцію» визначає службу в поліції як державну службу особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень [9].

За таких умов головною особливістю трудового статусу діяльності поліцейських в Україні є її «особливий характер», про який йдеться у статті 59 Закону. Звертаючись знов-таки до положень Закону, ми можемо виділити декілька моментів, які пояснюють специфіку трудового регулювання поліцейської служби. Насамперед, виконувати функції цього органу може не кожний громадянин, тому що охорона правопорядку у державі, боротьба зі злочинністю та інші завдання поліції потребують від їх безпосередніх виконавців наявності особливих моральних та фізичних якостей. З цього приводу законодавець у статті 61 Закону України «Про Національну поліцію» вказує, які категорії осіб не можуть служити в представленому органі правопорядку. Згідно з нормою не може бути поліцейським:

- 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною;
- 2) особа, засуджена за умисне скоєння тяжкого та особливо тяжкого злочину, зокрема судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку;
- 3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за скоєння злочину, крім реабілітованої;
- 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з nereабілітуючих підстав;
- 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за скоєння адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;
- 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск;
- 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції. Перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується Міністерством внутрішніх справ України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;
- 8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства;
- 9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції [9].

Окрім цього, специфіка служби в поліції також полягає у тому, що вона передбачає зайняття тільки однією діяльністю. Тобто жодну оплачувану роботу працівник вказаного органу виконувати не може. Положення статті 66, яка визначає цю особливість, звичайно, характеризує трудовий статус працівників поліції, але їх метою є профілактика. Вона спрямована на запобігання корупції в органах Національної поліції України. При цьому конкретне обмеження в зайнятті іншою оплачуваною діяльністю має певні винятки. Поліцейський на законних підставах має право займатись педагогічною, творчою та науковою роботою. Відсутність фактора оплати праці у такому разі не є обов'язковим. Адже під «іншою оплачуваною діяльністю» розуміється переважно підприємництво та робота іншого характеру, метою якої є збагачення. У цьому разі обмеження застосовується з метою запобігання конфлікту державних та приватних інтересів. Під час провадження іншої оплачуваної діяльності працівник поліції може вплинути на неї за до-

помогою своїх владних повноважень, що є досить негативним явищем, яке породжує корупційні відносини. Своєю чергою наукова, творча та педагогічна діяльність оплачується, оскільки її провадження не здійснюється для збагачення. До того ж представлені види роботи вносять великий вклад у суспільне буття, факт чого не дає державі права обмежувати працівників поліції в їхніх наукових та творчих надбаннях.

Особливість трудово-правового статусу працівників поліції також визначається наявністю контракту, який є різновидом трудового договору. Згідно із положеннями статті 21 Кодексу законів про працю України трудовим договором є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [2]. Тобто трудовий договір – це юридичне посвідчення факту офіційної трудової діяльності певної особи, що робить її працю легальною. Водночас та ж норма Кодексу законів про працю України зазначає, що Особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (зокрема, матеріальна), умови матеріального забезпечення й організації праці працівника, умови розірвання договору, зокрема дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін. Сфера застосування контракту визначається законами України [2]. Контрактна основа оформлення трудової діяльності поліцейських є «запозиченою», адже вона також існувала у міліції. Про це нам каже частина 1 статті 17 Закону України «Про міліцію», що втратив чинність, згідно з положеннями якого на службу до міліції приймалися на контрактній основі громадяни України, які досягли 18-річного віку (крім випадків, встановлених законодавством) [10]. У Законі, який регулює діяльність безпосередньо Національної поліції, зазначається, що контракт про проходження служби в поліції – це письмовий договір, який укладається між громадянином України та державою, від імені якої виступає поліція, для визначення правових відносин між сторонами (стаття 63). За формою контракт є типовим, тобто його форма затверджується безпосередньо Міністерством внутрішніх справ України. Згідно із частиною 2 статті 63, контракт укладається з:

- 1) з особами молодшого складу поліції, які вперше прийняті на службу в поліції, – одноразово строком на два роки без права подовження;
- 2) з громадянами, які зараховані до вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, – на час навчання;
- 3) із заступниками керівників територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах, науково-дослідних установах, вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та керівниками структурних підрозділів зазначених органів, закладів та установ – на термін три роки з правом подовження контракту на той самий термін;
- 4) із заступниками керівника поліції та керівниками територіальних органів поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, науково-дослідних установах, ректорами (керівниками) вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, та прирівняних до них керівниками – строком на чотири роки з правом подовження контракту одноразово строком до чотирьох років;
- 5) з керівником поліції – строком на п'ять років з правом подовження контракту одноразово строком до п'яти років.

Працівники поліції, строк контракту яких закінчився і які не мають право його подовжувати, можуть за рішенням керівника продовжити свою трудову діяльність вже на основі наказу [9].

Деякі особливості має оплата праці працівників поліції. Кодекс законів про працю України визначає заробітну плату як винагороду, обчислену у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [2]. Однак в органах Національної поліції як такої заробітної плати не існує. Натомість усі працівники мають грошове забезпечення, розмір якого визначається залежно від посади, спеціального звання, строку служби в поліції, інтенсивності та умов служби, кваліфікації, наявності наукового ступеня або вченого звання. Нормативне регулювання виплати грошового забезпечення складається із Закону України «Про Національну поліцію України» та наказу Міністерства внутрішніх справ № 260 від 06.04.2016. Згідно із положеннями останнього акта до складу грошового забезпечення входять:

- 1) посадовий оклад;
- 2) оклад за спеціальним званням;
- 3) щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, які мають постійний характер);
- 4) премії;
- 5) одноразові додаткові види грошового забезпечення.

Підставою для виплати грошового забезпечення є наказ керівника (начальника) органу, закладу, установи Національної поліції про призначення на посаду поліцейського відповідно до номенклатури посад, наказ ректора ВНЗ МВС із специфічними умовами навчання про зарахування на навчання або наказ про зарахування в розпорядження відповідного органу поліції та встановлення конкретного розміру окладів, надбавок, доплат [12].

Висновки. Враховуючи вищезазначене, ми можемо виділити найбільш типові особливості трудово-правового статусу працівників Національної поліції України:

1. Юридичний статус працівників поліції в цілому визначається як загальними нормами трудового права, так і спеціальними, що підтверджується наявністю окремих нормативно-правових актів, якими регулюється трудова діяльність безпосередньо поліцейських.

2. Робота в органах Національної поліції є різновидом державної служби, адже це відомство є органом виконавчої влади в Україні.

3. Особливості трудово-правового статусу працівників поліції можна прослідити у специфіці прийому громадян на службу, оплати їх праці, неможливостю поєднання служби та іншої оплачуваної роботи тощо.

4. Трудово-правовий статус працівників поліції має юридичний вираз, а саме контракт, що посвідчує факт прийому громадянина на службу та установлює його трудові можливості. При цьому контракт є різновидом трудового договору, особливості якого регулюються переважно загальними нормами трудового права. Інститут контрактної основи праці у поліції є запозиченим, тому що він також був актуальний в органах внутрішніх справ.

5. Прийом на службу до поліції передбачає наявність певних критеріїв відбору, які включають оцінку не тільки знань, а ще й фізичних та моральних якостей.

Список використаних джерел:

1. Клемпарський М.М. Щодо видів державних службовців як суб'єктів трудового права / М.М. Клемпарський // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 319–324 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12kmmctp.pdf>.
2. Кодекс законів про працю // Відомості Верховної Ради. – 1971. – № 50. – Ст. 375.
3. Кацуба А.В. Поняття та ознаки галузі трудового права / А.В. Кацуба // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 275–279 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_46.pdf.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 6: Т–Я / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – 768 с.
5. Томашевский К.Л. Очерки трудового права (История, философия, проблемы системы источников) / К.Л. Томашевский ; науч.ред. О.С. Курьлева. – Минск : Изд. ЦентрБГУ, 2009. – 335 с.
6. Догадов В.М. Очерки трудового права / В.М. Догадов. – М. : Рабочее изд-во «Прибой», 1927. – 163 с.
7. Іншин М.І., Щербина В.І. Сучасне бачення предмета трудового права України // Приватне право. – 2013. – №1 – С. 201–208.
8. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. – Х., 2002. – 540 с.
9. Закон України «Про Національну поліцію» // Відомості Верховної Ради.. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
10. Закон України «Про міліцію» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
11. Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання : затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України №260 від 06.04.2016 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0669-16/paran14#n14>.